

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ PALEONTOLÒGICA
A LA COVA DE LA FONT MAJOR, L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ
CONCA DE BARBERÀ
ANY 1997

EMPLAÇAMENT:

Es troba situada a la població de l'Espluga de Francolí, uns 45 Km de Tarragona en un pas natural de comunicació entre la costa i l'interior.

L'entrada actual és al nord de la vila al costat de la carretera d'accés a la general, uns 50 m del naixement del riu Francolí i de la Font Major, que ha donat el nom d'aquesta cavitat.

Es tracta d'un dels millors exemples de carstificació en conglomerats carbonàtics que tenim a Catalunya, per on circula el riu subterrani que travessa el mateix nucli urbà.

Des de l'any 1994 és oberta al públic tot oferint diversitat d'atractius: el pròpiament geològic, l'espeleològic, el geogràfic ... i també el de caire històric i arqueològic. En el decurs d'aquests 4 anys ha estat visitada per 188.000 persones.

En aquests moments constitueix un petit centre dinamitzador d'activitats culturals a la comarca de la Conca de Barberà, i també una font de recursos que ha representat la creació de diversos llocs de treball principalment per als joves de la

3

localitat.

ANTECEDENTS:

Si bé és clar que el mateix nom de la població prové d'spelunca, cova, documentat al s. XI, la seva descoberta en temps moderns fou a l'any 1853, degut a la perforació d'un pou dins del nucli urbà.

D'altra banda, el seu reconeixement com a jaciment arqueològic va tenir lloc l'any 1956, moment en el qual S. Vilaseca va localitzar-hi els primers vestigis d'època neolítica.

Prop del sector de l'entrada actual, es van descobrir les restes d'enterraments amb les despulles de dos individus acompanyades del seu aixovar, constituït per terrisses fetes a mà i algunes amb decoració cardial, restes de Pecten i diverses mostres d'indústries lítiques. No gaire lluny d'aquest sector aparegueren també les traces d'altres enterraments gairebé contemporanis..

D'època posterior data el conjunt d'objectes de bronze (una destrat, una espasa, diverses agulles amb el cap decorat...) trobats més a l'interior de la cavitat. Les característiques d'aquestes troballes van fer pensar en un possible amagatall de tipus ritual.

Ja prop de la galeria per on transcorre el riu subterrani, es va produir un altre descobriment: un conjunt de ceràmiques ibèriques, objectes de metall, collarets de pasta vítria..., probablement ofrenes votives.

Finalment hi tenim també l'empremta de la civilització romana: tegulae, monedes, etc.. Tot el material es conserva en els museus de l'Espluga, Montblanc i Reus.

OBJECTIUS:

L'octubre del 1993, arran dels treballs adequació de la cavitat, van aparèixer unes restes paleontològiques que van fer-nos interessar per aquest jaciment, atès que eren un indicatiu de la presència humana en aquell indret ja en època paleolítica. D'altra banda, l'èxit de les visites guiades per la cova així com de totes les activitats culturals que s'hi porten a terme de forma paral·lela, han estat la causa que l'Ajuntament adquirís algunes de les galeries de la cova que encara eren de propietat particular i usades com a magatzems, corrals, caves etc.

Per aquest motiu en una primera etapa de les nostres recerques els objectius més importants han estat:

1. Recollir més dades per a poder elaborar un projecte de recerca pluridisciplinar sobre aquest ampli jaciment.

2. Comprovar l'origen de les restes paleontològiques localitzades l'any 1993.

3. Seguiment i, en certa manera, coordinació dels treballs d'enderroc de les construccions modernes que es trobaven a l'interior de les sales darrerament adquirides per l'Ajuntament de l'Espluga amb la finalitat de recuperar el seu

6

aspecte original.

4. Completar la topografia de tota la cavitat.

5. Seguiment dels arranjaments que hi ha previstos per tal d'adequar les noves sales.

6. Intentar reunir i documentar el major nombre de materials que es troben dispersos, després de la seva descoberta, anys enrera.

D'altra banda també ens vam proposar formar un equip, en part del mateix territori, capaç de realitzar aquests treballs, des d'una perspectiva pròpia de les diferents especialitats.

TREBALLS REALITZATS:

Entre els anys 1990 i 1993, s'han portat a terme una sèrie d'actuacions en conveni entre la Generalitat, la Diputació de Tarragona, l'Ajuntament i el Centre d'Estudis Locals de L'Espluga amb l'objecte d'adequar part d'aquesta cova a la visita del públic en general, tot ressaltant sobretot els diferents aspectes pedagògics i didàctics fomentant també el turisme cultural.

La descoberta d'aquest conjunt de fauna va tenir lloc en el moment en el qual es portaven a terme els treballs d'arranjament d'un petit estany artificial que recull l'aigua d'una ressurgència que hi ha a pocs metres de l'entrada de la cavitat, aproximadament uns 200. És a dir, en una àrea molt freqüentada per l'home prehistòric.

Arran d'aquesta troballa, tot seguit es va fer el control de la retirada dels sediments mínims per a poder acabar-hi les tasques d'adequació. Aquesta breu actuació va permetre efectuar una sèrie de comprovacions, tals com:

-La determinació del context estratigràfic de les restes paleontològiques. Van aparèixer a la capa superior de l'estrat constituït per un nivell de graves en contacte amb un paquet d'argiles en una zona d'1 m² aproximadament.

-L'existència o no de més vestigis faunístics. En aquella ocasió es van localitzar altres fragments d'ossos llargs i també de banya de Cervus. D'altra banda, vam recollir restes de quars, les quals podrien ser el resultat d'una aportació antròpica, en tractar-se d'un element forani a la cavitat.

ESTUDI DELS MATERIALS:

I. LA FAUNA:

un cop feta una primera classificació de tot el material hem distingit els grups següents:

Perissodactyla

-Rhinocerotidae: total de 3 peces dentàries, que possiblement pertanyin a 2 individus adults. Per les seves característiques les podem situar dins de la variabilitat de: Dicerorhinus mercki.

-Equidae: 1 individu. Posteriorment sabem que n'havien aparegut més restes, que corresponen a una subespècie d'Equus caballus.

Carnivora

-Hienidae: total de 2 peces dentàries. Pel diferent grau de desgast poden correspondre a dos individus diferents de Crocuta spelaea.

Artiodactyla

-Cervidae: almenys dos individus. Es tracta d'un conjunt de peces dentàries, algunes amb restes de l'os maxilar i també part d'una banya, pertanyents a un individu gran i un

Així, doncs, avui podem anticipar ← que es tracta d'un conjunt paleontològic integrat fonamentalment de restes d'època quaternària, tret d'alguns ossos de les extremitats de cèrvids que atribuïm a un període més recent.

El conjunt localitzat correspon a grans trets a una associació faunística pròpia del Plistocè mitjà començaments del superior d'Europa occidental. Concretament a Catalunya trobem alguns conjunts en certa manera paral·lelitzables a les coves del Toll i Toixoneres de Moià, Pedra Dreta, Sant Julià de Ramis, cova dels Ermitons a sales de Llierca, Mollet I... i en part a la cova del Gegant a Sitges en el Garraf, sempre en un context atribuït als primers estadis de la glaciació Würm gairebé sempre relacionats amb indústries mosterianes.

En el cas de que es confirmi la hipòtesi, segons la qual aquests materials han estat el resultat d'una aportació antròpica, ens trobaríem davant del jaciment més antic dels fins ara coneguts en cova a les comarques tarragonines. Pel que fa als establiments a l'aire lliure amb restes paleontològiques d'època pliocènica encara avui podem considerar que el més important és el del Barranc de la Boella, situat en el límit entre el terme de Reus i la Canonja a Tarragona. Ja als anys trenta, Bataller va estudiar-hi un conjunt de restes entre les quals hi havia una defensa d'*Elephas meridionalis*, identificada pel professor J.F. Villalta. En aquests moments es troba exposada a les vitrines del Museu comarcal S. Gilaseca de Reus.

A la campanya de l'any 1997, que es va portar a terme durant alguns dies del mes de setembre i octubre, vam procedir a l'extracció d'una sèrie de mostres en la cavitat principal, per tal de reunir suficients dades que ens permetessin elaborar un projecte d'investigació més ampli en aquest jaciment, sobretot pel que fa a l'estudi cronostratigràfic.

En aquests moments, es van recollir 2 sacs de sediments en una sèrie de punts prèviament seleccionats (vegeu plànol topogràfic, adjunt).

RESULTATS DELS MOSTREIGS:

PUNT 1 (P1):

Situació: entrada de la cavitat

Descripció: Es tracta d'una espècie de bretxa normalment poc cimentada que conté còdols calcaris, restes de carbó, fragments de gasteròpodes i moltes restes òssies, principalment de Lagomorpha, ben representats per dues mandíbules, que probablement pertanyin a l'espècie *Oryctolagus cuniculus*.

Paleontològicament és molt pobre. Només s'ha localitzat un resquill d'os, de moment no determinable.

PUNT 29 (P29):

Situació: sala 2

Descripció: Es tracta de sorres també molt fines que presenten laminació paral·lela i que evidencien una sedimentació fluvial de règim de baixa energia.

Aquest nivell ha proporcionat moltes restes de fauna de quiròpters, les quals de moment només s'han pogut classificar com a Chiroptera indeter.

Tal com estava previst l'estudi paleontològic ha estat realitzat pel Dr. Jordi Agustí i Manel Llenas de l'Institut Paleontològic Dr. Miquel Crusafont de Sabadell.

Paral·lelament a aquesta recerca, conjuntament amb el Dr Ramon Julià, de l'Institut d'Investigacions Geològiques Jaume Almera del CSIC, vam localitzar els punts més idonis per a procedir a l'anàlisi d'alguns sediments, amb

Alguns dels ossos són de color negre com si haguessin passat pel foc.

En aquest mateix nivell, observem la presència de ceràmica i sílex.

PUNT 10 (P10):

Situació: entrada de la cavitat

Descripció: Es tracta d'argiles ben laminades. Des del punt de vista paleontològic, és molt pobre. S'han localitzat restes de peixos.

PUNT 22 (P22):

Situació: sala 2

Descripció: Es tracta de sorres molt fines que presenten laminació paral·lela i que evidencien una sedimentació fluvial de règim de baixa energia.

BIBLIOGRAFIA:

ALMAGRO BASCH, Martin.: 1980.

Inventaria Archeologica, España,.

BATALLER, J. R.: 1921.

-Mamífers fòssils de Catalunya. IN Butlletí Ins. Cat. Hist. nat., t. XXI, Barcelona, pp. 80-86.

BATALLER, J. R.: 1933.

Mapa geològic de España. Full 474. Tarragona. Madrid.

CANAL, J. i CARBONELL, E.: 1989.

Catalunya paleolítica. Patronat Francesc Eiximenis. Girona.

CARBONELL, E., i ALTRI: 1992.

Els Vinyets, el Catllar, Tarragonès. Els primers pobladors de la Catalunya meridional. Tarragona, p. 48.

GUERIN : 1980.

Les Rhinoceros (Mammalia) Perissodactyla du Miocène terminal au Pleistocène supérieur en Europe occidentale. comparaison avec les espèces actuelles.

Documents Laboratoire Géologie. Lyon, núm. 79, Fasc 1 i 2. Lám. 20.

GENERA I MONELLS, M.: 1975.

Métodos del Paleolítico inferior aplicados a las industrias más arcaicas de Catalunya mediterránea. Tesi de llicenciatura. Universitat de Barcelona, (inèdita).

GENERA I MONELLS, M.: 1975.

Las industrias líticas más arcaicas en Cataluña mediterránea.
IN: Speleon, monografía I, V Symposium de espeleología, pp. 103-107.

GENERA I MONELLS, M.: 1979.

L'evolució del poblament prehistòric i protohistòric de les comarques de la Ribera d'Ebre i Priorat: inventari arqueològic. Tesi de doctorat. Universitat de Barcelona. (Publicat un resum).

GENERA I MONELLS, M.: 1982.

El Paleolític inferior. IN Catàleg exposició: L'Arqueologia a Catalunya Avui. Generalitat de Catalunya. Barcelona, pp. 20 i 23.

GENERA I MONELLS, M.: 1995.

Dades sobre el Plistocè a Catalunya: La Balma de la Fontmajor, l'Espluga de Francolí, (Conca de Barberà)
Col.loqui Internacional d'Arqueologia, Puigcerdà, pp. 189-193.

HARLE, E.: 1920.

Restes d'Elephant et de Rhinocéros trouvés recenment dans le

Quaternaire de la Catalogne. IN But. Inst. Cat. Història Natural, XX. Barcelona.

PRAT, F.: 1977.

Quelques Mammifères Pléistocènes. Odontologie-Osteologie.
Apunts Cursos institut du Quaternaire, Université de Bordeaux I.

RAURET, Anna M.: 1962.

Consideraciones sobre los hallazgos ibero-romanos en la Font Major in VIII CAN. Barcelona, 1960, Zaragoza.

TARRADELL, M. 1973.

Cuevas sagradas o cuevas santuario: un aspecto poco valorado de la religión ibérica. Memoria de l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona.

VILASECA, S.: 1959.

Hallazgos de objetos de bronce de la cueva de la Font Major (Espluga de Francolí). Ampurias, 21, pp. 266-273.

VILASECA, S.: 1969.

La cueva de la Font Major. Trabajos de Prehistoria. Vol. 26, pp. 117-202.

VILASECA, S.: 1965.

La cerámica de factura tosca de la cueva de la Font Major de

la Espluga de Francolí. VII CAN. Sevilla-Málaga, 1963.
Zaragoza, 1965, pp. .

VILASECA, S.: 1973.

Reus y su entorno en la Prehistoria. Reus, 1973, pp. 92-171.

VILLALTA, J. F.: 1962.

-Los mamíferos del Cuaternario catalán. IN-__II__ Symp. de
Prehistoria Peninsular.

